

ISSN 0133—7106

*Szeged felszabadulásának
negyvenedik évfordulójára*

*Somogyi-könyvtári
műhely*

84/4

Helyismereti és városfejlesztési szemle

1984. december, 23. évfolyam, 4. szám

Szerkesztő bizottság

Gyuris György, Ilia Mihály, Lippai Jánosné, Radnóti Tamás, Ruszoly József,
Takács Máté

Felelős szerkesztő

PÉTER LÁSZLÓ

TARTALOM

145 KANYÓ FERENC: *Szeged kiürítése a főlsszabadulás előtt*

160 FENYVESI ISTVÁN: *Főlsszabadítók és tanúságtevők*

164 MAJTÉNYI BÉLA: *Könyvtári emlékek*

168 LIPPAINÉ FEKETE ILONA: *A Somogyi-könyvtár mecénásai*

171 BUZÁSI GÁBOR: *Szeged községválasztmánya 1851–1860*

Adalék

183 MONOK ISTVÁN: *A szegedi alsóvárosi ferences rendház történetéhez 1533–1644*

186 KOVALOVSZKY MIKLÓS: *Nébány szerény észrevétel Jubász Gyula „thematáiboz”*

Szemle

188 KÖVÉR LAJOS: *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*

191 KABDEBÓ LÓRÁNT: *Borbély Sándor: Jubász Gyula*

193 PÉTER LÁSZLÓ: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1978/79. 1.*

196 GIDAY KÁLMÁN: *Acta Historica, 74. kötet*

197 APRÓ FERENC: *Berczeli Anzelm Károly: Kamaszok*

198 *Számunk munkatársai*

Meg jelenik negyedévenként

Egyes szám ára 7 Ft

Évi előfizetés 28 Ft

Felelős kiadó Tóth Béla

Példányszám 600

Kiadja a Somogyi-könyvtár

Szeged, 441. pf. 6701

A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának

III. KUL/56/CS/1976. sz. engedélyével

84-1670 – Szegedi Nyomda – Felelős vezető Dobó József igazgató

MONOK ISTVÁN

A szegedi alsóvárosi ferences rendház történetéhez
1533—1644

A Szeged története¹ impozáns megjelenésével azt a benyomást keltheti az olvasóban, hogy a helytörténeti kutatásnak szüksége lesz néhány évre, míg a város történetéhez jelentős adalékokkal szolgálhat. Ez minden bizonnyal így is van, ám az apróbb adatok összegyűjtését rögtön el kell kezdeni, hiszen éppen az új könyv – mert összefoglalja az eddigi kutatások eredményeit – mentesít hosszabb szakirodalmi bűvárkodástól, ha Szeged történetének nem kiadott forrásaira bukkanunk, s ezeket csupán mint adalékot kívánjuk közreadni, ráirányítva a város történetíróinak figyelmét eddig nem használt vagy kellőképpen ki nem használt dokumentumokra.

A városmonográfia megjelenésével egyidőben került kezünkbe a Csongrád megyei Levéltár egy ferences kódexe, melyet a 17. században állítottak össze: *Chronica, seu Origo Fratrum Minorum de Observantia, in Provincia Boznae et Hungariae, Christo Jesu militantium ab Anno 1313*. Tartalma a magyar történetírás számára nagyon becses, hiszen megőrizte Szalkai Balázs, Újlaki Gergely, Buzjáki Miklós és Somlyai Mihály rendtörténeti feljegyzéseit és számos, a ferences rend hazai történetére vonatkozó adatot. Mielőtt a minket konkrétan érdeklő rendi névsorokat ismertetnénk, néhány mondatban érintenünk kell a kódex történetét is.²

Az említett rendtörténeti munkákat az 1620-as évek második felében másolták egybe a gyöngyösi rendházban, s itt folytatta a krónikát az 1654-ig élő Somlyai Mihály, aki rendtörténeti névsorokat is bejegyeztet a kötetbe. A kódex a 18. század elejéig a gyöngyösi rendházban maradt, majd Pruskára és Körmöcbányára került. 1763-ban Kassán volt, ahol másolatot készítettek róla (elképzelhető, hogy ez több helyen is megtörtént). Ezután visszakerült Gyöngyösre, s csak e század elején hozták az alsóvárosi rendházba. A szerzetesrendek főlóslatásakor, 1950-ben került a Csongrád megyei Levéltárba, ahol ma a XII. 4. a. 19. jelzeten őrzik.

A kódex 63a–94b folióján olvasható a Somlyai Mihály által összeállított (s több kéztől kiegészített) névsor rendházakról, rendi tisztviselőkről és rendtagokról. Szegedi vonatkozásait közöljük, kiegészítve s igazolva ezzel a SZAKÁLY FERENC összeállította jegyzékét:³

In Nomine Domini Amen. Incipiunt quaedam annotationes In provincia Hungariae Sancti Salvatoris ab Anno 1531 in Capitulis qui Officiales electi et in quolibet Conventu quot Fratres exiitire...

1531 ⁴	Joannes de Zegedino	diffinitor ⁵
1533	Joannes de Szegedino	guardianus Pestiensis
	Blasius de Szegedino	praedicator in Felfalu
	Franciscus de Szegedino	cantor Waradini
1533	ZEGEDINI	
	Petrus de Wylak	guardianus
	Benedictus de Karom	praedicator

¹ Szeged története 1. A kezdetektől 1686-ig. Szerk. Kristó Gyula, Szeged, 1983. (Továbbiakban Szeged tört. 1.) 810 p.

² KEVEHÁZI KATALIN–MONOK ISTVÁN: A Csongrád megyei Levéltár ferences kódexe. = Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 10. (Előkészületben).

³ Szeged tört. 1: 729–731. Névenmltések még: 632., 649., 651., 723., 725.

⁴ Dóltén azok nevét közöljük, akik Szegedről származtak, de nem Szegeden szolgáltak. Külön „Szeged” helymegjelölést csak ott alkalmaztunk, ahol a rendház háromnál több tagját említi a forrás.

⁵ A névjegyzékben előforduló latin szavak: *diffinitor*: felügyelő, vizitátor; *guardianus*: rendházfőnök; *cantor*: kántor; *praedicator*: hitszónok; *confessarius*: gyóntató atya, *laicus*: nem felszentelt; *sartor*: szabó; *carpentarius*: fuvaros; *sacerdos*: áldozó pap; *figulus*: fazekas; *canaparius*: pincemester; *minister praeteritus*: aki régebben kiegészítő volt.

	Sebastianus de Eszek	confessarius
	Bartholomaeus de Szölös	cantor
	Georgius de Melawari (?) Sclavorum	praedicator, confessarius
	Laici	
	Petrus de Wylak	sartor
	Balthasar de Jeneo	carpentarius
	Ladislaus de Szeleslak	
	Summa 8	
	<i>Thomas de Szegedino</i>	<i>cantor in custodia Banie</i>
	<i>Franciscus de Szegedino</i>	<i>laicus in Szeölös</i>
	<i>Benedictus de Szegedino</i>	<i>sacerdos in Kusaly</i>
1552	<i>Franciscus de Zegedino</i>	<i>guardianus in Giula</i>
1554	<i>Franciscus de Zegedino</i>	<i>guardianus in Bathor</i>
1558	<i>Franciscus de Zegedino</i>	<i>custos in custodia Strigoniensis</i>
1558	Nicolaus de Banija	guardianus
1559	Nicolaus de Banija	guardianus
1561	Thomas Mohaczij	guardianus
	Franciscus Vjlakj	praedicator Agriensis
1563	Thomas Mohaczij	guardianus cum Fratribus Numero 6
1565	Blasius de Zakany	guardianus
1567	Matthias de Giula	guardianus
1570	Matthias de Giula	guardianus
1572	IN ZEGED	
	Matthias de Giula	guardianus
	Ambrosius de Giula	praedicator
	Nicolaus de S. Andrea	
	Mattheus de Vylak	
	Demetrius de Szeplak	
	Franciscus de Geongios	laicus
1574	Matthias de Giula	guardianus
1579	Matthias de Giula	guardianus
1581	Thomas Mohaczj	guardianus
1583	Paulus Zeleuenij	guardianus
1586	Andreas Saligotarianj	guardianus
1589	Michael de Geongios	guardianus
1592	Andreas Remetehazj	guardianus
	Joannes Nijro Geongiosj	praedicator
	<i>a „Fratres deputati” közt: Demetrius Laicus ad Zegedinum</i>	
1602	Stephanus Zeleuenij	guardianus
1603	IN ZEGEDINO	
	Michael de Geongios	guardianus, translatus ex Zakolcza et no(...?)
	Matthias Saari	sacerdos
	Paulus Temesvari	laicus figulus
	Numero 3	
1605	Matthias Saari	guardianus
1608	Stephanus Zeleuenij	guardianus
1610	In SZEGED	
	Stephanus Zeleueni	guardianus
	Stephanus Vdvarhelij	praedicator
	Ludovicus de Angialos Senex	
	Laicus Cocus	
	Matthaeus Hancziok Geongiosi	
	Numero 4	
1612	Ludovicus de Angialos	guardianus
	Andreas Remetehazj	praedicator

1613	Andreas Remetehazi Ludovicus de Angialos	guardianus praedicator
1616	Andreas Remetehazi Joannes Porkolab	guardianus praedicator
1622	Matthias Saari Michael Pataj	guardianus, minister praeteritus praedicator
1626 ⁶	Joannes Hancziok Nicolaus Chyki	guardianus praedicator
1626	IN SZEGED	
	Johannes Hancziok Michael Sabariensis Nicolaus Siculus	guardianus praedicator
	Laici	
	Michael Saari senex Matthaeus Hancziok senex Demetreus Samosuifalvi	
	Numero 6	
1629 ⁷	Petrus Hevesi Georgius Gottman	guardianus vicarius et praedicator
1629	IN SZEGED	
	Johannes Hancziok Georgius Jaszai Antonius Szalai	guardianus confessarius praedicator
	Laici	
	Ladislau Nijri Josephus Tarianij Demetreus Zelei	canaparius, sartor sartor
	Numero 6	
1631	IN SZEGED	
	Petrus Hevesi Michael Sabariensis Gregorius Kis	guardianus vicarius praedicator
1632	Petrus Hevesi	guardianus
1638	Emericus Geongiosj Ludovicus Lindvai	guardianus, diffinitor vicarius
1639-ben a	„Clerici studiosi” közt: <i>Stephanus Szegedi dalmata</i>	
1640	Petrus Hevesi Philippus Boznensis Paulus Szegediensis	guardianus vicarius praedicator
1640-ben Szécsényben	<i>Franciscus Szegediensis</i> és: „Diffinitores manent...Szegedini Emericus Geongiosj”	
1641	Michael Szegedi	diffinitor, lector philosophiae
1641-ben Gyöngyösön a	„Fratres Clerici Studiosi” közt: <i>Stephanus maior Szegedi</i> <i>Franciscus Zegediensis</i> <i>Stephanus minor Zegediensis</i> <i>Andreas Zegediensis</i>	
és a „Fratres Novitii” közt:	<i>Daniel Szegedi Clericus</i>	
1641-ben Szécsényben	<i>Paulus Szegedj</i>	<i>praedicator</i>

⁶ 1626 kétszer szerepel, s mindkét alkalommal Joannes Hanczikot említik guardiánként; ez ellentmond SZAKÁLY FERENC adatának. Vö. Szeged tört. 1: 729.

⁷ 1629 is kétszer szerepel. A két összeírás közti időben Hevesi Gyöngyösre távozott, ahol vicariusként említik az 1629. évi második jegyzékben.

IN CUSTODIA SZEGEDIENSIS

Petrus Hevesi
Philippus Boznensis
Franciscus Szegedi

guardianus
vicarius
concionator
custos

1644-ben Michael Szegedi

A kódex nagyjából Gyöngyösi Imre összeállította többi névsorában is találunk szegedi adatokat, de mivel hiszünk abban, hogy lesz lehetőségünk valamennyi névsor közreadására, s ezzel egy-egy életpálya állomáshelyeinek feltárására, úgy gondoljuk, hogy figyelemfölkeltésnek elég a fenti adalék.

KOVÁLOVSZKY MIKLÓS

Néhány szerény észrevétel Juhász Gyula „thematáihoz”

Az irodalom kutatói számára sokszor a kész műveknél is érdekesebbek a vázlatok, az átjavított fogalmazványok, a témát csírájában rejtő följegyzések, mert bennük nyomon követhetjük a gondolat születését, az alkotás folyamatát, beleskelődve az író műhelyébe. A Juhász-cemtenáriumnak is egyik legérdekesebb terméke a Somogyi-könyvtár kiadványa: *Thematata* címmel a költőnek a húszas évekből fennmaradt hevenyészett följegyzéseit teszi közzé, 77 noteszlap, papírszlet hasonmásával. A lapokon levő emlékeztető jegyzetek (nevek, címek, témák, ötletek) keletkezésének idejét Ilia Mihály egy-egy dátumhoz köthető adatból, a kidolgozott témák első megjelenése alapján rögzíti vagy valószínűsíti; a meglehetősen szeszélyesen szétszórt följegyzések határozottan egymásutánja, időbeli rendje csak hozzávetőlegesen állapítható meg. (Pl. A második noteszlaphoz két 1926-ban megjelent írás ad fogódzót, de a harmadik lap 1924-i versekre is utal, a negyedik egy 1922-i eseményre vonatkozik, az ötödiken olvasható verstéma kidolgozását pedig az 1927-i megjelenés dátuma jelzi.)

Juhász följegyzéseiben sok név és téma többször ismétlődik (pl. a grafológiáról az 1. és a 19. lapon is szó van; Klíma Ili neve a 10. és a 25. lapon olvasható; Rudnay Gyula festőé a 18., 33. és 62. lapon). Erre az ismétlődésre keresztutalásokkal emlékeztethetnénk a jegyzetek, egyszerűbb és hasznosabb volna azonban egy név- és tárgymutató, amely szemléletesen jelezne Juhász érdeklődésének és vonzalmának fő irányait.

Bármilyen érdekes és jellemző a följegyzéseket eredeti alakjukban, elhelyezésükben és tagoltságukban látni, a hasonmások nyomtatott reprodukciója nem mindig sikerült; némelyik alig vagy nehezen olvasható, túlságosan halvány (pl. 22., 29., 51. l.), a följegyzések kuszaságában egyébként is nehéz eligazodni. Kívánatos lett volna tehát a szövegek pontos olvasatának nyomtatásban való közlése is, lehetőleg megtartva a kézírás tagoltságát és szögletes zárójellel jelezve az áthúzott, törölt részeket (l. az Adyról szóló följegyzések közlését: *Acta Hist. Litt. XVI, 103. Szeged, 1978*).

A jegyzetek a Juhász-életműben való imponáló tájékozottsággal tárják föl a szétszórt témajelzések, ötletek megvalósítását verses vagy prózai formában, s megvilágítják a személyi vonatkozásokat, elsősorban a szegedi kortársakat illetően. (A 8. lapon említett Hajnal Finike és a 19. lapon olvasható Dr. Hevessyné Fini neve ugyanazt a személyt jelöli?) Van azonban e téren kiegészíteni, pótolni való. Példaként csak a 62–64. lap *Emléketimái*-nak néhány váradi utalását említjük:

A jegyzetek csak *M—i E—nő* = Mihályi Ernő váradi színészre utalnak (születési éve azonban – 1896 – nyilván sajtóhibás, mert lehetetlen, hogy 12–14 évesen, 1908–10-ben színpadra lépett). Néhány más adatról: *L—u D—r*: Lascu Demeter román pap; *Vaiszlovics* (Vaiszlovics, Waiszlovics): temetkezési vállalkozó és szállodás vagy valamelyik fia.

A Holnaposok Temesvárott: 1909. júl. 1-én Juhász, Emőd Tamás és Nagy Mihály szereplésével.

Lekéstem a debreceni bemutatói: Nyilván Juhásznak *Atalanta* c. daljátékára utal, amelyet Várad után (1909. jan. 16.) Debrecenben is előadtak (1909. ápr. 1.). Erre az alkalomra utazhatott át Juhász Emőddel, s ekkor ismerhette fel őt a vonaton Kuthy Térey Sándor debreceni ügyvéd, költő és műfordító. Valószínűleg e bemutatási kapcsolat Szávay Gyulának, akkor a debreceni kereskedelmi és iparkamara titkáranak és lapszerkesztőnek sürgönye is.

Hogy került Wilde Váradra?: 1909 elejétől kezdve a váradi lapokban vita zajlott Oscar Wilde-nak *A páduai herceg* c. darabja körül, s ebbe belekevertek A Holnapot is. A botrányt is kavaró, sajtóperrel végződő ügy 1910-ben a vád visszavonásával ért véget.

Nyáray Antal: igen népszerű színész Ady és Juhász váradi korában.

Dr. Hoványi Géza: a Nagyváradi Takarékpénztár vezérigazgatója, tekintélyes közéleti ember, a szabadelvű párt ottani vezetője, később képviselő.